

RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA TRANSPORT INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH ORQALI ICHKI TURIZM FAOLIYAT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Turopov Maqsudjon
Toshkent arxitektura - qurilish
universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirishda transport infratuzilmasining tutgan o'rni va ta'sir darajasi ilmiy tahlil qilingan. Turizm faoliyatining samaradorligi faqat turistik ob'ektlar mavjudligi bilan emas, balki ularga oson, xavfsiz va qulay yetib borish imkoniyati bilan ham chambarchas bog'liq ekani asoslab berilgan. Shuningdek, turli mahalliy va xalqaro olimlar, tadqiqotchilarning ilmiy qarashlari tanqidiy va tahliliy yondashuv asosida ichki turizm samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy va strategik tavsiyalar taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: turizm logistikasi, aeroportlar, temir yo'l, jamoat transporti, raqamlashtirish, transport strategiyasi, sayyohlar mobilligi, transport modernizatsiyasi, ekotransport, hududiy barqarorlik.

Аннотация. В данной статье проведен научный анализ роли и влияния транспортной инфраструктуры в развитии внутреннего туризма в Узбекистане. Обосновано, что эффективность туристской деятельности тесно связана не только с наличием туристских объектов, но и с возможностью легкого, безопасного и комфортного доступа к ним. Также представлены практические и стратегические рекомендации, направленные на повышение эффективности внутреннего туризма на основе критического и аналитического подхода к научным взглядам различных отечественных и зарубежных ученых, исследователей.

Ключевые слова: туристическая логистика, аэропорты, железная дорога, общественный транспорт, цифровизация, транспортная стратегия, мобильность туристов, транспортная модернизация, экотранспорт, территориальная устойчивость.

Annotation. This article provides a scientific analysis of the role and level of impact of transport infrastructure in the development of domestic tourism in Uzbekistan. It is based on the fact that the effectiveness of tourism activities is closely related not only to the presence of tourist facilities, but also to the possibility of easy, safe and convenient access to them. Also presented are practical and strategic recommendations aimed at improving the effectiveness of domestic tourism on the basis of a critical and analytical approach to the scientific views of various domestic and international scientists, researchers.

Keywords: tourism logistics, airports, railways, public transport, digitization, transport strategy, tourist mobility, transport modernization, ecotransport, territorial stability.

Kirish. Raqamlashtirish sharoitida ichki turizm davlat va jamiyat o'rtasida ko'prik vazifasini o'taydi. Bu sohadagi faollik aholida vatanparvarlik tuyg'usini mustahkamlaydi, mahalliy ishlab chiqaruvchilar, hunarmandlar, servis va logistika xizmat ko'rsatuvchilar uchun doimiy daromad manbai yaratadi. Lekin bu jarayonni yuqori samara bilan tashkil etish uchun zamonaviy transport infratuzilmasini shakllantirish zarur. Chunki sayyohlik marshrutlarining geografiyasi qanchalik keng bo'lmasin, agar unga olib boruvchi transport tizimi mavjud yoki qulay bo'lmasa, bu hududlar potentsiali ishga tushmaydi.

Ayni paytda respublikada ichki turizmga xizmat qiluvchi transport tizimida qator muammolar mavjud. Avtomobil yo'llarining katta qismi ta'mirtalab, ko'plab qishloq va chekka hududlarda jamoat transportining qatnovi muntazam emas. Temir yo'l qatnovlari asosan yirik shaharlar o'rtasida to'plangan, ichki aviatsiya xizmatlari esa cheklangan va barcha hududlarni qamrab olmagan. Bunday sharoitda ichki turizmni ommalashtirish va rivojlantirish uchun transport infratuzilmasini tubdan takomillashtirish talab etiladi.

Har bir mamlakat o'zining ichki turizm salohiyatini to'liq ishga solish orqali iqtisodiy o'sishga, aholi farovonligiga va hududiy barqarorlikka erishishga intilmoqda. Bunda transport infratuzilmasi - bu faqat texnik tarmoq emas, balki turizmni rivojlantiruvchi strategik ustunlikdir. Zero, sayyohlik faoliyatining muvaffaqiyati sayyohlarning manzilga tez, xavfsiz va qulay yetib borish imkoniyatiga uzviy bog'liq. Agar transport tizimi samarali ishlamasa, hatto eng noyob turistik ob'ektlar ham yetarlicha tashrif buyuruvchilarga ega bo'lmaydi.

Transport infratuzilmasini yaxshilash nafaqat turistlar oqimini ko'paytirish, balki hududlar iqtisodiyotiga, mahalliy xizmatlar bozoriga va aholi bandligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, turistik ob'ektlarga olib boruvchi yangi yo'l qurilishi bilan bir qatorda, yo'l bo'ylab yangi qahvaxonalar, mehmonxonalar, mahalliy mahsulotlar do'konlari, servis markazlari va shu kabi kichik biznes ob'ektlari paydo bo'ladi. Bu esa iqtisodiy faollikni oshiradi, mahalliy budjet daromadlarini ko'paytirishga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. S. Page va M. Hall o'zining «Tourism and Transport: Issues and Agenda for the New Millennium» asarida transport infratuzilmasini turizmni yo'lga qo'yishdagi muhim strategik omil sifatida ta'riflaydi. Mualliflar ayniqsa yo'l infratuzilmasi yetarli bo'lmagan hududlarda ichki turizmning rivojlanishi sust kechishini, turizm xizmatlarining sifatsizligi esa mintaqaviy turizm oqimini cheklashini ta'kidlaydi.[1] Ular ta'kidlaganidek, «turizm logistikasining yetishmasligi mavjud turizm resurslaridan samarali foydalanishga to'sqinlik qiladi».

R. Prideaux ham turizm transport modellari orqali sayyohlarning harakatini prognoz qilish, logistik masalalarni hal qilish va infratuzilmaviy investitsiyalar samaradorligini baholash usullarini taklif etadi.[2] Uning fikriga ko'ra, transport faqat tashish vositasi emas, balki sayyohning taassurotlarini shakllantiruvchi birinchi va oxirgi nuqtadir.

Mahalliy olimlardan Q. Xolmurodov o'zining O'zbekistonda turizm

logistikasi va transport xizmatlari samaradorligiga bag'ishlangan tadqiqotida ichki turizmda transport zanjiri uzluksiz va qulay bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi.[3] Uning tahlilida ko'rsatilishicha, ayniqsa, qishloq va kichik shaharlarda transport tizimining rivojlanmaganligi turizmni cheklab qo'ymoqda, turistik xablar va markazlar o'rtasida aloqalar yetarli emas.

T. Litvinov tomonidan Rossiya tajribasini tahlil qilar ekan, ichki turizm infratuzilmasining zaif bo'lishi ko'p hollarda mahalliy budjetdan ajratiladigan mablag'larning samarasiz taqsimlanishi bilan bog'liqligini ko'rsatadi.[4] Bu holat O'zbekiston uchun ham dolzarbdir, chunki hududlarda transport va sayyohlik infratuzilmasi boshqaruvi ko'p holda markazlashgan holatda bo'lib, mahalliy ehtiyojlar to'liq hisobga olinmaydi.

Shu bilan birga, ayrim tadqiqotlarda transport infratuzilmasiga yo'naltirilayotgan investitsiyalar samaradorligiga tanqidiy yondashuv mavjud. Masalan, Lohmann & Pearce tomonidan transport loyihalarining ba'zi hollarda iqtisodiy qaytishi kutilgan darajada emasligini va aniq marketing strategiyasiz turizmga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatmasligini qayd etadi.[5]

Tadqiqot metodologiyasi. Raqamlashtirish sharoitida transport infratuzilmasini rivojlantirish orqali ichki turizm faoliyat samaradorligini oshirish yo'llarini qiyosiy tahlil, statistik ma'lumotlarni o'rganish, iqtisodiy taqqoslash, mantiqiy tahlil, ilmiy abstraksiyalash, analiz va sintez, shuningdek, induksiya va deduksiya usullaridan keng foydalanilgan.

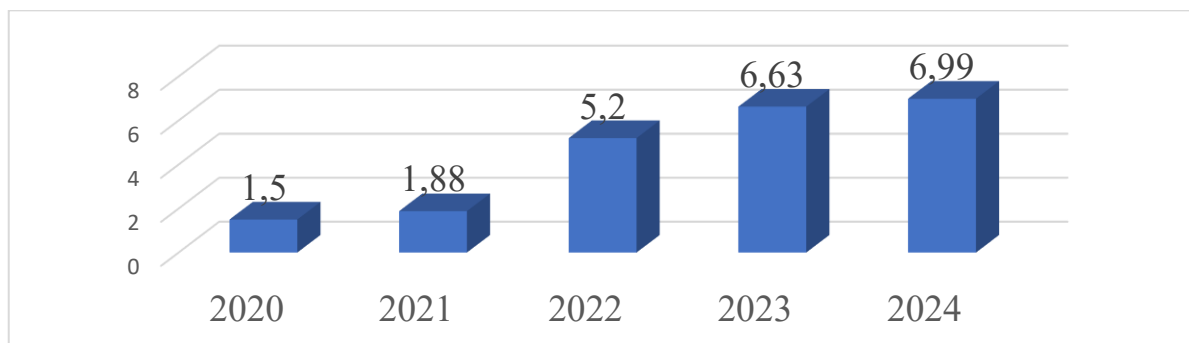
Tahlil va natijalar. Ayni paytda mamlakatdagi mavjud transport tizimi, ayniqsa, ichki turizm nuqtai nazaridan hanuz to'liq potensialini namoyon etgan emas. Jumladan:

- qator tuman va qishloqlar sayyohlik nuqtai nazaridan jozibador bo'lsa-da, ularga yetib borish uchun qulay transport vositasi yo'q.

- turistik mavsumlarda jamoat transportida yuklama oshib ketadi, chunki maxsus turistik yo'nalishlar muntazam emas.

- temir yo'l va ichki aviatsiya xizmatlari yirik shaharlar atrofida jamlangan bo'lib, mintaqaviy keng qamrovlilik yetishmaydi.

- sayyohlar uchun onlayn rejalashtirish, yo'l harakati axborotlari, navigatsiya xizmatlari kabi raqamli yechimlar hanuz cheklangan miqyosda joriy qilingan.

Rasm. O'zbekistonga kelgan xorijiy turistlar soni (million nafar)[13]

Bu muammolar ichki turizmni ommaviy va barqaror sohaga aylantirishga to'sqinlik qilmoqda. Shu bois, ushbu masala ilmiy nuqtai nazardan ham, amaliy siyosat yuritish nuqtai nazaridan ham alohida o'rganilishi, tahlil qilinishi va hududiy rejalashtirish jarayonida hisobga olinishi shart.

Rasmda keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, 2020 yilda COVID-19 oqibatida mehmonlar soni keskin pasayib, 1,5 million nafarga tushgan. Keyingi yillarda transport va vizalar rejimini soddalashtirish, aeroportlar, temiryo'l va yo'l infratuzilmasini modernizatsiya qilish sa'y-harakatlari natijasida: 2021 yilda 1,9 million nafarga o'sish (27 %ga); 2022 yilda esa qariyb 5,2 million nafarga (177 %ga) darajada ko'tarilgan; 2023 yilda 6,63 million nafarga yetgan, 2024 yilda bu esa 6,99 million nafarga yetgan.

Infratuzilma: aeroportlar va temir yo'llar (Samarqand aeroporti):

-2022 martda yangilangan terminal ishga tushirilib, haftalik reyslar 40dan 120ga oshirildi;

-2023 yilda 1.01 mln yo'lovchi qabul qilindi (xorijiyliklarning dominanti);

-2024 yilda 1.38 mln yo'lovchi, ya'ni +37 % o'sish ko'rsatdi .

Toshkent xalqaro aeroporti:

-2024 yilida foydalanuvchi 8.7 mlnnga yetdi - +28 % o'sish, Yevropa Osiyo eng faol punktga aylandi .

Yuqori tezlikdagi poezdlar:

-2024 yilda 6 ta Hyundai treni «Toshkent–Xiva» liniyasida vaziyatlarga kildirildi, 250 km/soatgacha tezlikda harakat qiladi .

-bu xizmat ilgari to'liq yo'lga qo'yilishi bilan ichki turizmni aniqlik bilan rag'batlantirishi kutilmoqda.

Jamoat transporti va metropoliten (Toshkent metropoliteni): 2024 yilda 270,3 mln yo'lovchi xizmat qildi - kunlik o'rtacha 741,000 nafar . Bu ko'rsatkich shahar ichida turistik zonalarga, tarixiy markazlarga harakatni osonlashtiradi, transport mutanosibligini mustahkamlaydi.

Xulosa. O'zbekistonda turizm salohiyati katta, unda tarixiy meros, boy madaniy an'analar, noyob tabiiy manzaralar va milliy hunarmandchilik markazlari muhim o'rin tutadi. Ushbu imkoniyatlardan samarali foydalanish va turizm sohasini davlat iqtisodiyotining yetakchi drayveriga aylantirish uchun infratuzilma, ayniqsa transport infratuzilmasining holati hal qiluvchi omil sifatida qaralishi lozim.

2020-2024 yillar davomida amalga oshirilgan islohotlar va investitsiyalar natijasida transport tarmoqlarida sezilarli o'sish kuzatildi. Jumladan:

-Samarqand, Toshkent, Buxoro kabi shaharlardagi aeroportlar modernizatsiya qilindi va yo'lovchi oqimi bir necha baravarga oshdi;

-Uzbekistan Airways va hududiy aviakompaniyalar ichki reyslar sonini ko'paytirdi;

-yuqori tezlikdagi poezdlar yangi yo'nalishlarda qatnay boshladi, masalan, «Toshkent – Samarqand – Buxoro – Xiva» liniyasi;

-metropoliten, elektrobuslar, raqamlashtirilgan avtobus tizimlari yo'lga qo'yildi.

Ushbu o'sish nafaqat ichki turizmni rag'batlantirdi, balki mamlakat aholisining yurt bo'ylab sayohat qilishga bo'lgan qiziqishini ham orttirdi. 2022 yilda 20,1 million nafar ichki turist qayd etilgan bo'lsa, 2024 yilga kelib bu raqam 22,7 million nafarga yetdi. Bu ko'rsatkichlar hukumat tomonidan amalga oshirilgan infratuzilma loyihalari samaradorligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Page, S. J., & Hall, C. M. (2003). *Tourism and Transport: Issues and Agenda for the New Millennium*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
2. Prideaux, B. (2000). "The Role of the Transport System in Destination Development". *Tourism Management*, 21(1), 53–63.
3. Xolmurodov Q. (2020). *Turizm logistikasi va uning samaradorligi*. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
4. Litvinov, T. (2019). *Razvitie vnutrennego turizma i transportnoy infrastruktury v Rossii*. Moskva: Ekonomika.
5. Lohmann, G., & Pearce, D. G. (2012). *Tourism and Transport: Modes, Networks and Flows*. Channel View Publications.